

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

**Creadores.
Proposta bibliotaller en el cicle d'Educació
Primària.**

Maria Antònia Capó Isern

Grau d'Educació Primària

Any acadèmic 2019-20

DNI de l'alumne: 41584483 T

Treball tutelat per Pere Capellà-Simó
Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	X	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:
Referents, creadores, educació artística

Resum:

Aquest treball neix de la urgència a reivindicar els referents femenins en l'escola primària. Centrat en la matèria d'Educació artística, el treball té com a objectiu reconèixer la trajectòria d'un seguit d'artistes dones. A tal efecte, presentem un taller didàctic adreçat a les biblioteques municipals que pretén obrir les portes a l'aprenentatge, realitzant una connexió directa entre infants, famílies i els educadors.

Paraules clau: referent, taller, biblioteca, educació

Abstract:

This work is born of the urgency to vindicate the female referents in the primary school. Focusing on the subject of Art Education, the work aims to recognize the careers of a number of women artists. To this end, we present a didactic workshop aimed at municipal libraries that aims to open the doors to learning, making a direct connection between children, families and educators.

Key Words: referent, workshop, library, education

INDEX

1.	<i>Introducció</i>	5
1.1.	Objectius	5
1.2.	Fonts i mètodes	6
1.3.	Desenvolupament dels continguts	6
2.	<i>La dona en l'art. El cànon femení a l'Educació Primària</i>	7
3.	<i>El bibliotaller com a eina didàctica</i>	12
4.	<i>Taller didàctic a la biblioteca municipal: CREA+</i>	17
4.1.	Presentació	17
4.2.	Objectius	17
4.3.	Competències	17
4.4.	Continguts	18
4.5.	Metodologia	18
4.6.	Atenció a la diversitat	19
4.7.	Avaluació	19
4.8.	Temporització	19
4.9.	Descripció de les activitats	20
5.	<i>Proposta didàctica #CREA+</i>	26
6.	<i>Conclusions</i>	28
7.	<i>Referències bibliogràfiques</i>	29
8.	<i>Annexos</i>	31
8.1.	Annex 1	31

1. Introducció

Avui dia, per desgràcia tenim desigualtats socials entre els homes i les dones. Per tant, considero que aquest tema està present al nostre dia i dia i encara hi ha feina per fer, per tal d'aconseguir una societat més igualitària.

D'aquesta manera, des de l'educació no reglada podem explotar noves vies per difondre i empoderar a les dones i nines de la nostra societat.

El fet d'escollir la biblioteca com a espai per dur a terme aquests tallers, és perquè durant dos anys acadèmics he realitzat les pràctiques extracurriculars oferides pel servei DOIP (Departament d'Orientació i Inserció Professional) conjuntament amb l'Ajuntament de Santa Margalida a la Biblioteca Municipal de Can Picafort. A la secció d'art vaig trobar a faltar la presència de manuals i bibliografia de dones creadores. Això, em va fer reflexionar sobre si realment s'està donant a conèixer aquestes artistes. Mentre que abans de realitzar aquest treball, no sabia anomenar més de cinc creadores, però si pensava amb el gènere oposat, en sortien molt més. Així és com vaig elegir el tema d'aquest treball lligant el gènere dins l'àrea de l'Educació Artística concretament a l'Educació Primària.

1.1.Objectius

Aquest treball té com a objectiu principal reconèixer la trajectòria de dones artistes i fer un repertori d'aquestes per dur a terme un taller divulgador de les seves obres. Entre altres objectius destacar:

- Analitzar el cànon femení a Primària.
- Dissenyar una proposta de bibliotaller.
- Crear tallers centrats en el paper de la dona a la història i quin hauria de ser en el present i futur.
- Crear un material de consulta per qualsevol que vulgui fer un taller artístic per a infants.
- Realitzar un repertori d'autores amb la recerca bibliogràfica corresponent.
- Potenciar la biblioteca com a espai de cultura.
- Presentar una reflexió sobre la importància del bibliotaller com a eina didàctica.

1.2.Fonts i mètodes

Per realitzar aquest treball he fet recerca bibliogràfica de llibres i articles a la biblioteca digital de la UIB i a les bases de dades digitals com Dialnet, Racó i Cabib, seguint la temàtica de la Història de la dones, també a treballs d'educació artística, de didàctica a les biblioteques i als museus.

1.3.Desenvolupament dels continguts

L'estructura del treball està dividida en dues parts, en primer lloc el marc teòric que fa referència a la història de les dones en l'art i la confecció de cànons femenins per a l'educació primària. A més, l'explicació de que és un bibliotaller, com es du a terme i la recerca pel Catàleg Bibliogràfic de les Illes Balears de llibres sobre les creadores que s'hi dedica aquest treball.

I una segona part, la part més pràctica, la proposta d'un seguit de sessions de taller per posar-ho en pràctica a la biblioteca. A més d'una proposta adaptada a les xarxes socials i els efectes que ha provocat.

2. La dona en l'art. El cànon femení a l'Educació Primària

La història de l'art és una disciplina que té per finalitat la descripció, identificació, anàlisi i interpretació de tota obra d'art, considerant que aquesta és un quadre, una escultura, una producció literària, una dansa, etc.

Ara bé, tota obra d'art està emmarcada dins un context social, una època i es posa en contacte l'objecte d'estudi amb la societat històrica on aquest va ser generat (Trepal, 2002).

Des de l'inici de la vida humana, existeixen diferents maneres de representar el món que ens envolta. Trepal (2000) ho explica com unes necessitats simbòliques, constructives i expressives de la humanitat. Afegint que no hi ha hagut cap societat humana que per pobre en recursos no hagi generat formes artístiques. En tota història i societat, hi ha hagut, hi ha i haurà representacions artístiques, ja que és una manera d'expressar-nos, d'utilitzar-ho per fer crítica a la societat en la que vivim.

La història de l'art d'occident ha subsistit "privilegiando, no solo a determinados grupos sociales, sino también preponderando aspectos relacionados con el arte tales como: estilo, autenticidad, valor de la obra, así como al descubrimiento del artista" (Sosa, 2010, p.65).

A tot això, hem d'afegir que la història de l'art ha donat més pes a un gènere que a l'altre, on les dones s'han vistes excloses dels principals moviments artístics (Sosa,2010).

Aquesta història que ens ha arribat, no fa massa temps que ha estat analitzada i criticada per historiadores i crítiques de la història de l'art femenina.

Segons Sosa (2010, p.66):

Sólo desde hace unos veinte años descubrimos que las mujeres existían, que la creación, aunque llena de múltiples obstáculos, también era patrimonio femenino, que el Renacimiento había dado también artistas mujeres, y que en el

siglo XIX y XX había habido artistas impresionistas, fauvistas, expresionistas, surrealistas y dadaístas.

Però sabem que si realitzem una recerca trobem una història de l'art que ha estat amagant i silenciament l'obra de grans artistes dones dels seu temps. I a més de silenciades al llarg del temps, s'analitza “amb quines dificultats socials, o no, varen haver d'enfrontar-se per poder dur a terme la seva carrera artística” (Diví, 2004,p.7).

Si més no, podem realitzar un petit recorregut per les diferents èpoques de la història i destacar el comportament femení i les autores existents més destacades.

El Renaixement

Durant el Renaixement, per familiaritzar-se amb la cultura, les dones havien d'assistir a convents, els bordats anomenats també labors d'agulla, eren considerats com a domesticitat i feminitat. Al segle XVI només la classe elevada tenia fàcil accés a l'aprenentatge.

En molts de casos, “Les obres es feien en tallers, on podien treballar tota la família, però només el pare o l'hereu figuren com a autors de les obres” (Diví, 2004, p.8).

Entre les dones reconegudes d'aquesta època i que van transcendir aquest cúmul de limitacions, trobem Sofonisba Anguissola (1532/38 -1625), Lavinia Fontana (1552-1614).

El Barroc

El segle XVII, els països nòrdics tenien més llibertats, és on es va desenvolupar la pintura holandesa que incloïa bodegons, escenes d'interior, flors i paisatges.

A més, hi havia una certa relació entre la ciència i l'art, es realitzaren obres de botànica on representaven flors.

Les artistes que podem destacar són Judith Leyster (1609-1660), **Clara Peeters** (1588/90-1621), Maria van Oosterwijck (1630-1693)) o **Artemisia Gentileschi** (1593-1652/53).

El segle XVIII

Ens trobem que les institucions oficials on aprendre i divulgar l'obra pictòrica són les Acadèmies, que estaven vetades a les dones (Diví, 2000).

Malgrat tot, les dones que varen aconseguir professionalitzar la seva carrera trobem a Angelica Kauffman (1741-1807), **Elisabeth-Louise Vigée-Lebrun** (1755-1842), **Rosalba Carriera** (1675- 1757), Anne Vallayer-Coster (1744-1818).

El segle XIX

El segle XIX és un període molt complex tant social com políticament, per la revolució industrial, el naixement dels moviments obrers i el feminista, diferents esdeveniments que marquen l'abans i el després de la nostra societat.

Pel que fa al paper de les dones, Diví (2000, p.10) exposa que “les dones van haver d'entrar dins el món del treball amb l'arribada de la revolució industrial [...] però sense deixar d'haver de complir amb les seves feines domèstiques”.

Es mantenia el pensament del segle anterior, se seguia tenint prohibida l'entrada a les dones en escoles artístiques oficials, les acadèmies, les beques i premis (Diví, 2000).

Quan les dones varen poder entrar a les Acadèmies es va qüestionar l'ensenyament i funció d'aquests centres.

Dues creadores que varen aspirar a carreres professionals varen ser Rosa Bonheur (1822-1899), Elizabeth Thompson (1846-1933). Altres com **Berthe Morisot** (1841-1895) i **Mary Cassat** (1844-1926), “des de la defensa d'un nou moviment pictòric, van tractar temes com la maternitat, la infantesa o la vida quotidiana” (Diví,2000,p.11).

Els segles XX i XXI

Durant el segle XX, han ocorregut fets històrics i reivindicadors, com ara la publicació dels drets de la dona, la lluita cap a la reivindicació femenina per aconseguir el sufragi universal per poder votar, la incorporació de les dones al món laboral i la participació en actes públics.

Algunes artistes importants són **Natalia Gontxarova** (1881-1962), **Frida Kahlo** (1907-1954), Sonia Delaunay (1885-1979), **Georgia O'Keeffe** (1887-1986), Louise Bourgeois (1911-2010) o Remedios Varo (1908-1963)

Una vegada finalitzat el recorregut, analitzem el perquè d'aquesta situació. Una de les causes és la forta visió androcèntrica que presenta la Història del art, és a dir, la Història contada des del punt de vista masculí generant distorsió en la informació transmesa, i com a conseqüència ocultant el treball de les dones en el món de l'art (Torres, 2014).

En segon lloc, a Torres (2014, p.18) “los temas y los géneros de las artes también han sido clasificados según criterios jerárquicos relacionados con el valor que se asocia a quien los practica”. Posant d'exemple, els temes com la pintura de flors i la pintura de nus; considerant que la primera està relacionada amb les dones i la pintura de nus amb els homes. Valorant així la seva dificultat, pintar nus és un tema difícil aplicat pels artistes i pintar flors es valorat com a fàcil, quotidià i intranscendent. Veient que, es considerat menor tot allò que realitzen les dones. (Torres, 2014 citat de Porqueres,1994).

Un dels altres motius, és que les dones estaven emmarcades en un rol diferent al que elles desitjaven, s'esperava que com a dones cuidessin de la família i les tasques domèstiques i deixessin la professió d'artista al gènere “destinat” i al “geni” (Torres, 2014). Considerant així l'artista com una figura de gènere masculí.

Pel que fa a l'educació hem de canviar de perspectiva i incloure també els fet històrics dualistes, ja que són part de nosaltres, i que cada individu faci anàlisi i crítica de les dues versions, però si només en comptem una part no podem reflexionar ni veure els fets en perspectiva.

Amb l'Educació Artística podem ensenyar conceptes artístics però a més, introduir aspectes culturals. Fomentant així el valor de l'empatia, desenvolupant la imaginació per tal de conèixer i entendre a l'altre individu (a l'artista) i a la seva manera de sentir o pensar (Moreno,2018).

Com a didàctica artística, Martínez et al (1998) proposa dotar als alumnes d'un coneixement general partint de la sensibilitat i també a l'hora s'ensenyin habilitats i

tècniques per estimular la creativitat d'una manera lúdica i reflexiva, que facin exercicis incorporant les diferents tècniques plàstiques per poder mirar, valorar i analitzar els rols femenins i masculins com també el paper que representen cada un d'ells.

3. El bibliotaller com a eina didàctica

Sempre s'ha vinculat la biblioteca a l'espai on comença l'apropament a la literatura, i més concretament a la informació i a la cultura. Segons UNESCO (1972):

es el medio principal para dar a todos libre acceso al conjunto de los pensamientos y de las ideas de los hombres... presentándolas de forma atractiva y puestas al día constantemente, sus colecciones deben de ser la prueba viva de la evolución del saber y de la cultura, para ayudar a los lectores a formarse sus propias opiniones y a desarrollar su gusto, sus facultades críticas y creativas... (citada a Jiménez, 2012, p.61).

La biblioteca és un camí al conjunt de diferents formes d'accedir a la informació i a la formació cultural dels individus. Però ha d'anar més enllà de totes aquestes propostes, com més s'adapti a la societat més vital serà la dinamització d'activitats culturals.

“Por lo cual la biblioteca de hoy y de mañana debe ser proactiva, y debe involucrar a su comunidad” (Arévalo, 2016, p.167).

És necessari ressaltar la importància de la biblioteca com un espai per difondre la producció cultural i per la creació cultural pròpia de la comunitat (Gorosito, 2010).

El bibliotaller es forma de la unió de biblioteca i taller. On aquests dos conceptes estan molt lligats en la línia de treball. Per una banda, *la biblioteca* com a espai d'animació cultural, fent que la població s'interessi per aquests serveis bibliotecaris, i a més, fomentant un espai públic com a lloc per conèixer, valorar i respectar les ofertes culturals entre diferents persones. (Benito,1995).

Pirnuta (2003) distingeix diferents tipus de biblioteques:

- La *biblioteca escolar* que té com objectiu la satisfacció d'una categoria de públic. En aquestes biblioteques realitzen activitats com ara la visita d'editors i autors, entre altres activitats .
- La *biblioteca especialitzada*. Enfocada a les biblioteques d'investigació com ara en física, matemàtica, etc.
- La *biblioteca pública* on és un centre infarmacional, en continu canvi que depèn de les necessitats de la societat.

I pel que fa al *taller*, és l'espai on es dedica a construir, produir, fabricar, elaborar, manipular, muntar, confeccionar, crear els productes que conformen el nostre món. Veient que hi ha diferents tipus de tallers, metodologies i pràctiques, la funció del taller artístic és la de produir un producte, una obra d'art (Chust, 2015).

Així és com, d'aquesta manera és deixa pas a una educació més oberta per tal de no recaure en l'aprenentatge formal en els centres educatius, i estar a disposició d'un entorn real, recalcant que l'aprenentatge es pot dur a terme en qualsevol lloc i moment.

Quan a la funció de la biblioteca, és donar un servei als seus usuaris, per la qual cosa “las necesidades de los usuarios son esenciales y los principios del marketing y de la planificación guían la toma de decisiones” (Weingand, 2000, p.59).

Per aquest motiu, es necessita realitzar un estudi per conèixer els usuaris i a més crear una imatge sobre la institució, en aquest cas, la biblioteca. Aquesta funció està garantida per les relacions públiques les quals necessiten conèixer la comunitat, el nivell d'educació, component religiós, l'edat dels lectors, etc. Per saber aquesta informació es llancen qüestionaris, entrevistes, investigacions, etc, per donar resposta a les necessitats de la biblioteca (Pirnuta,2003).

Una vegada creada la línia de treball és important “fomentar el compromiso social de promover y crear tanto los medios materiales como científicos para favorecer a través de su cultura procesos de desarrollo local” (Yanes, 2013, p.37).

Aquest compromís social ve determinat per la creació d'activitats extracurriculars per donar resposta al desenvolupament i la formació social a través de l'art. La creació artística permet gaudir d'una experiència on els participants aconseguen un coneixement de si mateixos, dels altres i de l'entorn (Velasco i París, 2013).

Donant cabuda a la necessitat d'espais de creació artística on a vegades a les escoles per falta d'espai, materials i temps són poc habituals.

Pel que fa a les biblioteques públiques de Mallorca, Muntaner (2018) exposa que “només hi ha tres municipis que actualment no tenen una biblioteca municipal. Aquests

són Ariany (854 hab. actualment la biblioteca roman tancada), Escorca (217 hab.) i Estellencs (305 hab.)” (p.46).

Totes les biblioteques municipals formen part de la Xarxa de Biblioteques de Mallorca, amb excepció de les biblioteques dels ajuntaments de Palma, Alcúdia (Can Torró), Costitx i Deià, amb les quals es mantenen contactes i col·laboracions. Aquesta xarxa la formen 49 municipis i 70 punts de servei de biblioteca, entre les quals hi ha la Biblioteca de Cultura Artesana (BCA), que depèn del Consell de Mallorca (Muntaner, 2018).

Cada una d’aquestes biblioteques són de titularitat municipal, a excepció de la BCA i de la Biblioteca Pública de l’Estat (BPE), la creació, gestió i el mateix personal depèn dels ajuntaments. Les activitats dinamitzadores que es realitzen a les biblioteques municipals són desenvolupades pel mateix personal i són complementades per les activitats subvencionades pel Consell de Mallorca (Muntaner,2018).

Per poder fer ús dels serveis bibliotecaris, com ara el servei de préstec el qual permet treure documents propis (llibres, revistes, audiovisuals, entre d’altres) i fer consultes per l’ordinador, connectar-se a la xarxa és imprescindible presentar el carnet de la biblioteca o de qualsevol de les biblioteques de la Xarxa de Biblioteques Públiques de Mallorca segons el Reglament del Sistema Insular de Biblioteques Públiques de Mallorca.

Fent referència a les artistes d’aquest treball, es poden accedir a un grapat de llibres sobre les creadores. Aquests són alguns dels llibres que podem trobar a les diferents biblioteques de Mallorca:

Graella 1. Recerca de bibliografia creadores

ARTISTA	TÍTOL/AUTOR	CABIB	SIGNATURA	NOTES
Artemisia Gentileschi	Jamis, R(1998). Artemisia Gentileschi. Barcelona, Circe	B.P.Can Sales	catàleg	Cercant com a autor: surt Gentileschi, Orazio (pare)
	Cavallone, M (2019). Artemisia Gentileschi:La primera pintora de la història	Capdepera.Cala Rajada	I 929 Gentileschi CAV	

Clara Peeters	no s'han trobat exemplars			
Vigée le Brun	no s'han trobat exemplars			
Rosalba Carriera	Carriera, R (19?.) Rosalba Carriera. Buenos Aires.Codex	Cultura Artesana	(B6190)	No se presta
Mary Cassatt	Barter, J (1998) Mary Cassatt: Modern woman. NY	Cultura Artesana	(E-1376)	No se presta
	Bullard, E (1976). Oils and Pastels. NY. Watson-Guption	A.P.Ramon Llull		No se presta
Berthe Morisot	Los grandes maestros del impresionismo (2009). Madrid:Club Internacional del Libro	Algaida	75.036 GRA	Col·lecció. Diferents volums.
Sonia Delaunay	Delaunay, S (2011) Alfabeto. Barcelona. Gustavo Gili	Pont d'Inca Nou	I 1 D	Llibre infantil
	Delaunay, S (1978) Sonia Delaunay: dessins. Paris. Jacques Damase	A.P. Ramon Llull		No se presta
Natalia Goncharova	Tsietáieva, M (2006) Natalia Goncharova: retrato de una pintora. Barcelona. Editorial minúscula	IBD- Casal de les Dones B.P.Can Sales		
Georgia O'Keeffe	Makito Hayashi (1988) Georgia O'Keeffe. Seibu:The Seibu Museum of Art	A.Palma. Ramon Llull	PIN 750'O'Keeffe O'KE	No se presta
	Sánchez Vegara, M.I (2018) Georgia O'Keeffe. Barcelona,Alba. -Diferents edicions (2015)	Calvià.Peguera Sineu Sant Llorenç Binissalem	I 2 SAN I 929 OKE I 929 Okeeffle SAN I 929 O'Keeffe SAN	Llibres per a infants
Frida Kalho	Kalho, F. (2019) Las dos Fridas/ recuerdos escritos por Frida Kahlo. Barcelona: Libros del Zorro rojo	Calvià. Illetes	(AI KAH)	Llibres il·lustrats per a infants

	Betra, E (1994). Frida Kahlo: Mujer, Ideología, Arte. Barcelona, Icaria	Capdepera Cultura Artesana B.P.P.Can Sales	75 Kahlo Bar B-4311 cons. disp	
	Sanchez Vegara, Isabel (2015) Frida Kahlo. Barcelona: Alba	Algaida Binissalem Campos ...	I 75 Kahlo I 75 Kahlo I 929 SAN	Llibres per a infants
Helen Frankenthaler	Carmenan, E.A (1989) Helen Frankenthaler: a paintings retrospective. New York, Harry N. Abrams	P. Ramon Llull	PIN 75 Frankenthaler FRA	No se presta
Niki de Saint Phalle	Saint Phalle, N (2015) Niki de Saint Phalle: 1930 - 2002. Madrid, La Fábrica	P.Ramon Llull	PIN 75 Saint phalle SAI	No se presta

Aquesta recerca està feta al Catàleg Bibliogràfic de les Illes Balears (CABIB) fent recerca tant pel concepte “autor” com a “títol”, posant el nom complet de la creadora.

S’han trobat diferents tipus de llibres, biografies, col·leccions, fins i tot, llibres per infants de les pintores Sonia Delaunay i Frida Kahlo, ja que possiblement aquestes dues tinguin més possibilitats d’adaptació didàctica.

D’altres, com ara de Clara Peeters i Vigée Le Brun no s’han trobat exemplars al catàleg online.

4. Taller didàctic a la biblioteca municipal: CREA+

4.1. Presentació

Aquesta proposta es basa en la necessitat de reivindicar el referent femení concretament en l'educació artística creant diferents tallers didàctics on es duen a terme mitjançant diferents metodologies artístiques perquè els infants aprenguin, es diverteixin i de forma inconscient incloguin aquests valors al seu dia a dia. Educant des d'una perspectiva artística i emocional ajudarà a reflexionar sobre el tema a tractar (Moreno,2013).

El bibliotaller es durà a terme durant el curs escolar, una sessió d'una hora i mitja per mes, proposant dues artistes en diàleg coetànies, partint del segle XVII amb Artemisia Gentileschi i Clara Peeters, el segle XVIII Rosalba Carriera i Vigée Le Brun, el XIX amb Mary Cassat i Berthe Morisot, seguidament el segle XX amb Sonia Delaunay i Natalia Goncharova, el segle XXI visionant Frida Kahlo i Georgia O'Keeffe, finalment Helen Frankenthalen i Niki de Saint Phale.

4.2. Objectius

- Observar la importància de l'art al dia a dia.
- Emprar diferents tècniques artístiques per a infants de 6-12 anys.
- Involucrar a tots els usuaris a participar en els tallers.
- Analitzar d'una perspectiva crítica les obres.
- Ser originals i creatius en les produccions pròpies.

4.3. Competències

Les competències bàsiques (extretes del *Decret 32/2014, Curriculum de l'educació Primària a les Illes Balears*) que estan involucrades en aquesta proposta innovadora són les següents:

- Competència comunicativa i lingüística per l'intercanvi comunicatiu entre els assistents i tots els processos comunicatius que engloben. A més de les descripcions de raonaments i destreses comunicatives.
- Competència artística i cultural per la creació de produccions artístiques i la visió analítica de les obres i pintores de la història.
- Competència aprendre a aprendre afavoreix a la reflexió sobre els processos realitzats per tal de tenir un bagatge per utilitzar-los en diferents situacions.

- Competència d'autonomia i iniciativa personal per prendre decisions de manera autònoma i iniciatives que exigeixen la creativitat mitjançant l'exploració, la planificació prèvia, l'elecció de recursos i la revisió dels resultats amb la finalitat de millorar.
- Competència social i cívica per entendre i respectar els diferents punts de vista, per treballar els valors per entendre el món que ens envolta. A més d'un seguiment de normes i instruccions, la cura i conservació de materials i instruments.

4.4.Continguts

- El repertori de creadores.
- La història de les dones en l'art.
- L'art infantil i els seus referents.
- Les vies d'anàlisi d'una obra en Educació Primària.
- Els gèneres artístics: retrat, natura morta.

4.5.Metodologia

Totes i cada una d'aquestes activitats estan pensades des de l'univers dels infants per tal de fomentar un aprenentatge lúdic i engrescador. S'utilitza un material apropiat pels alumnes de primària per poder facilitar i adaptar-se al procés d'ensenyament-aprenentatge, creant així vivències amb un aprenentatge significatiu.

En un primer moment, es realitzarà una activitat inicial per saber els coneixements previs que tenen sobre el tema, i per fer-ho més íntim, estarem asseguts ens forma de rotllana. Aquest primer moment és per captar l'atenció i l'interès dels nostres participants. Seguidament, es donaran unes consignes per tal de fer l'activitat plàstica, és a dir, una mena de guiatge, però mai es dirà que s'ha de fer exactament, ja que volem potenciar la imaginació i creativitat de cada infant.

Durant el projecte treballarem de forma cooperativa perquè cada un dels components del grup es complementin, i a més es fomenti la cooperativitat, el treball en grup, el respecte i l'ajuda. No sempre hi haurà els mateixos participants, ja que és un espai

públic, així d'aquesta manera en petits grups es coneixeran millor. La persona responsable del taller podrà anar guiant, supervisant i animant als participants.

4.6. Atenció a la diversitat

Quan a les activitats totes i cada una d'elles estan pensades i adaptades des d'una perspectiva universal, on hi ha cabuda per tothom.

Pel que fa a la distribució espacial, intentarem fer els tallers a la planta baixa si és possible per donar accés a totes aquelles persones amb mobilitat reduïda, a les famílies amb infants de 0-3 anys que necessiten espai pels cotxets, etc.

Pel que fa als materials, hi haurà tisores pels esquerrans, pinzells, tassons, plats de plàstic perquè una vegada finalitzat el taller poder fer-ho net i reutilitzar-ho pels pròxims tallers.

4.7. Avaluació

L'avaluació de les activitats es pretén fer una autoavaluació pel responsable de l'activitat. Haurà de demanar-se si ha sabut encaminar la pràctica, engrescar als participants, respectar el temps establert i a més visualitzar les necessitats de cada uns dels perfils dels usuaris assistents per poder tenir una previsió pel pròxim taller.

El responsable del taller s'encarregarà d'anar passant per cada equip per guiar i ajudar a cada un dels components en la seva representació artística, donant un reforçament positiu.

4.8. Temporització

SESSIÓ	ACTIVITATS	TEMPORITZACIÓ
1 (Setembre)	Absents o silenciades?	1h
2 (Octubre)	Clara Peeters & Artemisia Gentileschi	2h
3	Vigée le Brun & Rosalba Carriera	1h i 30 minuts

(Novembre)		
4 (Gener)	Mary Cassat & Berthe Morisot	2h
5 (Febrer)	Sonia Delaunay & Natalia Goncharova	1h i 30 minuts
6 (Març)	Georgia O'Keeffe & Frida Kalho	1h i 30 minuts
7 (Maig)	Helen Frankenthaler & Niki de Saint Phalle	1h i 30 minuts

4.9.Descripció de les activitats

SESSIÓ 1: Absents o silenciades?

Aquesta primera activitat està pensada per conèixer i reflexionar sobre el nostre tema principal.

Primer, donarem la benvinguda a tots els participants, s'informa dels diferents tallers que es duran a terme i com ho han de fer per apuntar-s'hi. Seguidament, farem una roda de presentacions i el que farem és deixar els nins asseguts però les nines dretes durant part del taller, sense donar cap mena d'explicació. Posteriorment, aprofitarem per mostrar un mural realitzat anteriorment pel responsable del taller (segons els materials que hi hagi a la biblioteca, també es pot fer a la pissarra blanca).

En el mural o pissarra blanca hi haurà escrits diferents noms de persones, els noms femenins estan taxats mentre que els masculins no.

Passarem a fer preguntes:

- Què en trobeu d'aquesta situació?
- Perquè les dones i nines les hem fetes aixecar-se?
- Està bé que les dones i nines estiguin taxades?
- Els homes i dones som iguals? Què ens diferencia?
- Com podem solucionar o intervenir en aquesta problemàtica?
- Aconseguirem una societat igualitària?

El responsable del taller ha d'anar guiant la sessió i donant peu al petit debat format per aconseguir la visibilitat l'objectiu principal d'aquests tallers. Posteriorment, mostrarem diferents obres de les pintores seleccionades.

Treballant així el contingut de la Història de les dones en l'art i la trajectòria de les artistes en el món de l'art.

- Materials
 - Paper continu/pissarra blanca i retoladors.
 - Llibres, làmines, imatges dels quadres de les creadores seleccionades.

SESSIÓ 2: Clara Peeters & Artemisia Gentileschi

En aquesta segona sessió presentarem les artistes Clara Peeters & Artemisia Gentileschi. Veurem com reivindiquen la figura femenina en les seves obres.

- **Dinàmica 1:** Quin secret amaga Clara Peeters?

Projectem el quadre, es dona un temps determinat per cercar aquest secret. Aquesta autora feia representacions de natura morta, és a dir, bodegons on incloïa tota mena de fruites, flors, i objectes quotidians dels quals sempre solia haver-hi un de metall on ella deixava la seva empremta i s'autoretratava.

Analitzarem les seves obres i posarem en comú el seu secret.

- **Dinàmica 2:** La força i valentia d'Artemisia Gentileschi

En aquesta segona dinàmica coneixerem: *Autorretrat com al·legoria de la pintura.*

Una vegada parlat i reflexionat sobre cada una d'aquestes artistes, la temàtica i pressió artística de la seva època, passarem a realitzar el taller didàctic.

Dividirem els participants en dos grups, un es dedicarà a Clara Peeters i l'altre grup inspirat a Artemisia Gentileschi.

- El grup Peeters recrearà un bodegó amb els objectes que hagin portat de casa o tinguin a l'abast. Els col·locaran així com els hi agradi més i faran una representació artística d'aquesta composició.
 - El grup Gentileschi pintarà els companys que fan el bodegó. D'aquesta manera estarien fent al·legories a la pintura a partir dels retrats dels seus companys.
- Materials
 - Projector i ordinador portàtil.
 - Objectes de casa.
 - Llapis i goma.
 - Fulls DIN-A4.
 - Pintures de fusta.

SESSIÓ 3: Vigée le Brun & Rosalba Carriera

En aquest tercer taller tenim l'ocasió de convidar a Vigée le Brun i Rosalba Carriera dues autores retratistes per la qual cosa ens centrarem amb el retrat com a gènere artístic.

Primer, visualitzarem diferents obres de les nostres artistes i analitzarem les seves tècniques. Seguidament, el que farem és amb els mateixos grups cooperatius, fer parelles i posar-se un davant l'altre. Sense aixecar el pols, dibuixaran a la persona que tenen davant, així amb aquesta tècnica posarem més atenció a la fracció de la cara.

El següent pas serà realitzar el retrat amb les pintures pastel, tècnica desenvolupada i divulgada per Carriera en el segle XVIII.

- Materials
 - Ordinador portàtil i projector.
 - Pintura pastel.
 - Rotllo de paper eixugamans.
 - 2 paquets de làmines.
 - Fixador o laca.

SESSIÓ 4: Mary Cassat & Berthe Morisot

La quarta sessió es realitzarà arran de les aportacions de Mary Cassat i Berthe Morisot dues impressionistes, ens centrarem en les seves pinzellades i tècniques.

Primer posarem en marxa l'anàlisi i observació de les dues pintores, així veuríem com representen majoritàriament la figura materna, obres dedicades a l'entorn familiar i l'àmbit domèstic. Reprement un petit debat sobre la reflexió d'aquesta temàtica emprada.

Seguidament, convidarem als nostres assistents a realitzar una representació familiar amb plastilina sobre un taulell de fusta. Segons Castellanos (2013), les obres impressionistes es basen per un dibuix imprecís i sense contorns, la forma de les figures a representar no tenen definició, hi ha pocs detalls, tot es confon amb el fons. D'aquesta manera, la utilització de la plastilina és molt efectiva per tal de reproduir una tècnica impressionista on es dóna importància als colors i els seus complementaris. Es faran totes les mescles necessàries de plastilina per aconseguir el color desitjat. Després, s'aplica la plastilina pressionant i modelant perquè quedi uniforme damunt el taulell i així successivament, fins a formar el quadre.

- Materials
 - Ordenador portàtil i projector.
 - Plastilina.
 - Culleres, forquetes, ganivets de plàstic o pals de modelatge.
 - Taulell de fusta mida DIN-A4.
 - Fixador.

SESSIÓ 5: Sonia Delaunay & Natalia Goncharova

La quinta sessió presentarem les artistes Sonia Delaunay i Natalia Goncharova dues pintores conegudes per les seves obres abstractes.

Per una banda, Delaunay va descobrir la seva tècnica quan va decidir fer un cobertor pel bressol del seu fill unint diferents teles¹ de procedència diversa i formes diferents, a partir d'aquest moment va explorar, deixant-se endur per colors intensos, l'abstracció geomètrica i la manera que incideix la llum en els seus quadres. De la mateixa manera,

ocorre en Natalia Goncharova en les seves obres es preocupa per la llum, el color i el dinamisme de les figures presentades.

Primer, ens fixarem amb les seves obres i comentarem els factors que tenen en comú.

Llavors, passarem a realitzar el taller en tires de paper de colors ratllats deixant lloc a la imaginació i creativitat per donar un aire d'abstracció a les obres que produiran, això sí tenint en compte els colors emprats i l'efecte de la llum. En aquest taller no utilitzaria tisores per no caure amb la manera lineal de tallar els papers, així fent-ho amb les mans, com esqueixant-ho quedarà més natural. Fent així, un collage aferrant a una cartolina les tires desitjades.

- Materials
 - Ordenador portàtil i projector.
 - Papers de colors diferents textures i tonalitats.
 - Cartolina.
 - Aferrament.

SESSIÓ 6: Georgia O'Keeffe & Frida Kalho

En aquest sisè taller estan present les autores Georgia O'Keeffe i Frida Kalho. Ens centrarem amb les flors, ja que cada una d'elles les utilitzen en les seves obres.

Demanarem als nostres usuaris que portin una flor que tinguin per casa (natural o artificial) o una fotografia, imatges del mòbil, com els hi vagi millor. No es necessari que pintin la flor completa, sinó que poden elegir la part que els hi agrada més i fer una representació d'aquesta. A més de posar en pràctica les flors que pintaven les nostres creadores d'aquesta sessió, tindrem en compte els colors emprats fent una reproducció fidel dels colors terciaris d'un element de la natura.

- Materials
 - Ordenador portàtil i projector.
 - Llapis i goma.
 - Pots de pintura (groc, vermell, blau, violeta, verd, blanc, negre).
 - Pinzells, plats i tassons de plàstic.
 - Cartró o làmines.

SESSIÓ 7: Helen Frankenthaler & Niki de Saint Phalle

Pel que fa a la darrera sessió treballarem amb dues artistes com ara Helen Frankenthaler i Niki de Saint Phalle, no hi ha tècnica o element comú que faci d'unió d'aquestes dues artistes però això és el que fa més interessant aquest taller.

Primer, posarem en context aquestes dues artistes, visualitzarem les seves obres i comentarem alguns trets. Seguidament, emprarem la tècnica que utilitzava Helen Frankenthaler. El que farem és posar en terra, directament un llençol o paper continu, per simular tal com ho feia la creadora que era pintar directament sobre la tela del llenç. Abans però, convindria saber que pinta, com ho fa i quin color usa, cada usuari per poder seguir tots la mateixa línia, construint així una obra homogènia abstracte feta pel nombre d'assistents en el taller.

La segona part, farem referència a Niki de Saint Phalle personificant cada una de les seves escultures grandioses, ens transformarem amb les seves *Nanas* (1965) o amb altres escultures que hagi realitzat.

Finalment, es penjarà el llençol (Frankenthaler) amb les fotografies de cada una de les escultures personificades (Phalle), creant així una instal·lació d'exposició i referència del que haurem treballat durant aquests tallers.

- Materials
 - Ordinador portàtil i projector.
 - Llençol o paper continu blanc.
 - Pots de pintura.
 - Pinzells, plats i tassons de plàstic.
 - Pintura de cara.
 - Càmera fotogràfica.

5. Proposta didàctica #CREA+

La proposta didàctica estava pensada per realitzar-la a la Biblioteca Municipal de Can Picafort. No ha pogut ser així per l'estat d'emergència sanitària a causa de la COVID-19 que aquests mesos hem sofert i que ara actualment estem tornant a la normalitat d'una forma paulatina, responsable i considerada. Tot i així, els infants necessiten un moment per divertir-se i gaudir de l'art.

Com sempre passa en el món de l'educació, es programa una activitat i per cert motiu no dona temps, o aquell dia no es pot realitzar, milers de situacions on els/les mestres han d'adaptar-se al dia a dia. Per aquest motiu he volgut adaptar una sessió del bibliotaller dissenyat per dur-la a terme des de casa i amb tota la família.

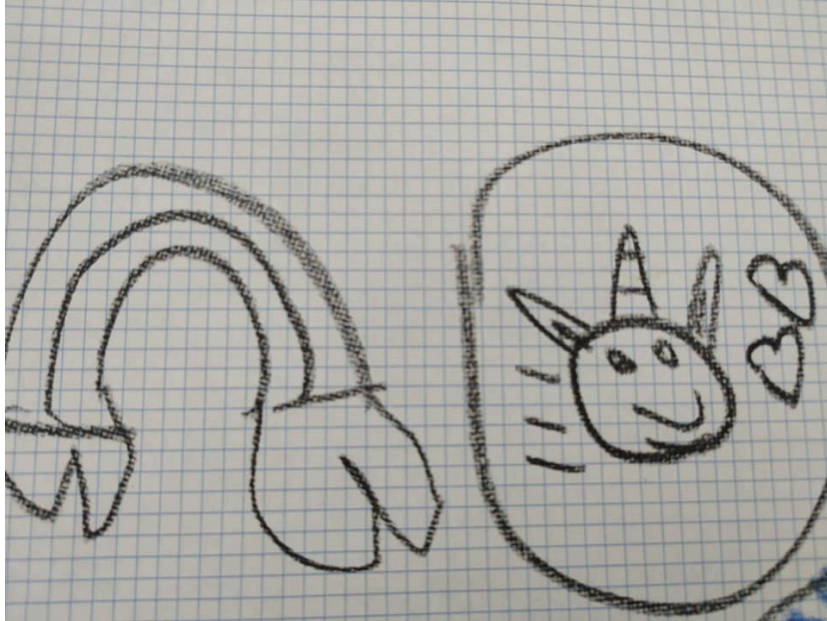
L'adaptació consisteix en la sessió 3 de Vigée Le Brun i Rosalba Carriera, les dues pintores retratistes del segle XVIII per la qual cosa es fomenta la creació d'un retrat de qualsevol membre de la família amb materials que tinguin a l'abast les famílies a casa.

Realitzat a la xarxa social Facebook de la Biblioteca Santa Margalida i Biblioteca de Can Picafort on s'ha publicat el cartell (Annex 1). En aquest cartell es mostra la finalitat del taller i com ho han de fer.

Ha tingut una repercussió que no m'esperava, ha estat compartit 9 vegades cosa que indica que s'ha fet una difusió de la publicació. En canvi, no hi ha hagut una gran participació. Aquests són les fotografies compartides a la xarxa social.

Il·lustració 1. Retrat #CREA+. Font: Facebook Biblioteca Santa Margalida

Il·lustració 2. Retrat #CREA+. Font: Facebook Biblioteca Santa Margalida

6. Conclusions

Aquest treball ofereix noves vies de posada en pràctica l'animació i dinamització sociocultural des d'una perspectiva artística, fent visible l'art fet per dones.

Realitzar tallers a les biblioteques, fa enriquir la idea de biblioteca que tots els ciutadans tenim: un lloc on només podem anar a fer consultes, realitzar préstecs i devolucions, on a vegades no hi ha cabuda a la participació infantil i adolescent perquè es pensa que no són consumidors de cultura. És així, com visibilitzant l'oferta cultural podem obrir les portes a noves pràctiques d'aprenentatge significatiu per als infants, perquè l'ensenyança no acaba a l'escola.

D'altra banda, des de la didàctica en educació artística s'ha de fer visible la igualtat d'oportunitats per donar a conèixer artistes, és igual el gènere, ètnia, ideologia, el que hem de fer veure als nostres alumnes és el respecte cap a totes les persones que ens envolten. I poder fer-ho a través de l'art, afavoreix a desenvolupar capacitats cognitives i emocionals sobre el tema a tractar.

L'experiència ens diu, com bé he esmentat a la introducció del treball, el coneixement d'artistes dones és mínim, ja que podria dir que en tota la meva etapa educativa pintores a plàstica no hem vàrem conèixer ni una. I cercant bibliografia pel CABIB els llibres de les artistes no són tan abundants com els llibres del gènere masculí.

Després de molts d'anys, en que veiem que les dones han format part de la història de l'art i han tingut un paper important en el desenvolupament social. Encara, en l'actualitat cal lluitar per un major reconeixement social per tal de garantir una societat més igualitària, entre homes i dones.

7. Referències bibliogràfiques

- Annexos del Decret 32/2014, de 18 de juliol, pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària a les Illes Balears. BOIB. Núm. 97 de 19 de juliol de 2014.
- Arévalo, J. A., & Rojas González, X. (2016). Cuadernos de Documentación Multimedia Biblioteca y empoderamiento ciudadano. *Cua. Doc. Multimedia*, 27(2), 164–177. <https://doi.org/10.5209/CDMU.54147>
- Castellanos, C. (2013). Impresionismo en plastilina. Retrieved from <https://carmencastellanos.blogspot.com/2013/05/impresionismo-en-plastilina.html>
- Chadwick, W. (1992). *Mujer, arte y sociedad*. Barcelona: Destino.
- Chust Peters, D. (2015). *El taller absent. Les manifestacions del taller artístic en les obres d'art des del camp de l'absència* (Universitat Autònoma de Barcelona). Retrieved from <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=102583>
- Gorosito López, Antonio; Szafran Maiche, P. (2010). Gestión de recursos culturales en bibliotecas comunitarias: una propuesta de servicio. *Serie Bibliotecología y Gestión de Información*, 55, 1–37.
- Jiménez Martínez, L. (2012). La animación a la lectura en las bibliotecas... La construcción de un camino hacia la lectura. *Boletín de La Asociación Andaluza de Bibliotecarios*, 27(103), 59–78. Retrieved from <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4471440&orden=0&info=link>
- Martínez Díez, N., López Fernández Cao, M., & Rigo Vanrell, C. (1998). La educación artística ante los retos sociales del siglo XXI. *Tendencias Pedagógicas*, (2), 185–200.
- Moreno Pabón, C. (2013). Vista de MeTaEducArte (Método para Talleres de Educación desde el Arte). El arte contemporáneo como medio de expresión en la Educación Infantil y Primaria con uso de TIC. *Estudios Sobre El Mensaje Periodístico*, 19, 339–349. Retrieved from <https://revistas.ucm.es/index.php/ESMP/article/view/42041/40022>
- Moreno, F. (2018). Educación en diversidad sexual a través de las Artes Plásticas. Práctica en la Escuela de Arte y Superior. *Pulso: Revista Educación*, (41), 85–104. Retrieved from <https://revistas.cardenalcisneros.es/index.php/PULSO/article/viewFile/298/262>
- Muntaner Sans, Nativitat (2018). El màrqueting digital i les biblioteques públiques de Mallorca *Revista de biblioteconomia i documentació*, Vol. 2, Núm. 64. <https://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/341649>

PIRNUTA, O.-A. (2003). Comunicación y biblioteca. *Revista General de Información y Documentación*, 13(1), 309–317. <https://doi.org/10.5209/RGID.10914>

Reglament del Sistema Insular de Biblioteques Públiques de Mallorca. BOIB núm.146, de 22 de novembre de 2018. <https://seu.conselldemallorca.net/ca/fitxa?key=482>

Sosa Sánchez, R. (2010). Modelos de prácticas artísticas en torno a la sociología feminista. *Asparkia: Investigación Feminista*, (21), 65–73.

Trepat Carbonell, C.A. (2000), La historia de l'art a l'escola. *Perspectiva escolar*, ISSN 0210-2331, N°269, 2002, 1-11. Retrieved from <https://www.rosasensat.org/revista/la-historia-de-lart-per-comprendre-el-mon/>

Torres Pastor, L. (2014). *María Blanchard. Repensando la educación artística desde la perspectiva de género* (Universidad Publica de Navarra). Retrieved from <https://hdl.handle.net/2454/15588>

Velasco, M., & París, G. (2013). Espacios De Creación Artística En La Escuela Spaces of Artistic Creation in the School. *Arte y Movimiento*, 9, 53–63. Retrieved from <https://revistaselectronicas.ujaen.es/index.php/artymov/article/view/1287/1069>

Weingand, D. (2000). *Gestión de la biblioteca pública actual: La biblioteca pública como servicio esencial*. *Boletín de La Asociación Andaluza de Bibliotecarios*, 15(61), 57–62. Retrieved from <http://www.aab.es/pdfs/baab61/61a4.pdf>

Yanes Cabrera, C. (2013). Nuevos contextos de educación y representación de la cultura popular y de las minorías étnicas: Los museos y su función educadora. New educational contexts of popular culture and ethnic minorities: museums and their educational function. *Cabás*, 10, 29–42. Retrieved from <http://revista.muesca.es/documentos/cabas10/Nuevos contextos de educacion.pdf>

¹<https://www.20minutos.es/noticia/2421269/0/sonia/delaunay/exposicion-tate/>

8. Annexos

8.1. Annex 1

TALLER ARTÍSTIC A CASA

#CREA+ per la igualtat

Artistes convidades:
Dues pintores retratistes del Segle XVIII

Elisabeth Vigée Le Brun & *Rosalba Carriera*

Conèixer la trajectòria d'artistes dones

Des de casa i amb la família

Gaudir de l'art

QUÈ FEIM?

UN RETRAT
No vos espanteu. Agafau la vostra germana, germà, pare, mare, mascota, qualsevol membre de la família...

COM HO FEIM?

CREA
Amb els materials que tengueu a l'abast per casa i amb un poc d'imaginació ...

FES UNA FOTO
A la vostra creació, el procés que anau seguint o simplement el resultat de l'obra.

COMPARTEIX
Pujau la imatge a Facebook etiquetant la Biblioteca Santa Margalida i/o Biblioteca Can Picafort, sempre posant la publicació com a pública perquè ho pugui veure tothom. No vos oblideu d'incloure el **#CREA+**.

 Biblioteca Santa Margalida Biblioteca de Can Picafort

A càrreg de: Maria Antònia Capó Isern (Treball Fi de Grau: Creadores. Proposta bibliotaller en el cicle d'Educació Primària).